ILM-FAN XABARNOMASI, SCIENCE BULLETIN, ВЕСТНИК НАУКИ
ISSN: 3030-3931 Volume 13, issue 2, May
https://doi.org/10.5281/zenodo.20050561
026

IJTIMOIY DISKURSDA KASBIY OMILLAR

Jurayeva Dilrabo Shodmonali qizi
Zahiriddin Muhammad Bobur nomidagi Andijon davlat universiteti magistratura bosqichi Lingvistika – o'zbek tili yo'nalishi 2-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: **Tursunova Odinaxon Azimjanovna**
https://doi.org/10.5281/zenodo.20051986

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy diskurga oid kasbiy omillar turli soha doirasida misollar yordamida tahlil qilinib o'rganiladi. Maqolada shaxsning kasbiy faoliyatiga oid tushunchalar ularning nutqidagi farqlar atroflicha yoritilgan. Davlat xizmatchilari, pedagog va tibbiyot xodimlari nutqidagi diskursning ifodalanishi va ular o'rtasidagi farqlar misollar yordamida tushuntiriladi. Maqola kasbiy diskurni o'rganish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.
Kalit so'zlar: ijtimoiy, diskurs, kasbiy, etika, kommunikativ, pedagog, reglament, metodologiya, konseptual yondashuv.

Annotation. This article analyzes and examines professional factors related to social discourse across various fields using illustrative examples. It provides a detailed explanation of concepts related to an individual's professional activity and highlights differences in their speech. The expression of discourse in the speech of public servants, educators, and medical workers, as well as the differences between them, are explained with examples. The article serves as an important resource for studying professional discourse.
Keywords: social, discourse, professional, ethics, communicative, pedagogue, regulation, methodology, conceptual approach.

Аннотация. В данной статье анализируются и исследуются профессиональные факторы социального дискурса в различных сферах на основе примеров. Подробно освещаются понятия, связанные с профессиональной деятельностью личности, а также различия в их речи. На примерах объясняется выражение дискурса в речи государственных служащих, педагогов и медицинских работников, а также различия между ними. Статья служит важным источником для изучения профессионального дискурса.
Ключевые слова: социальный, дискурс, профессиональный, этика, коммуникативный, педагог, регламент, методология, концептуальный подход.

Shaxsning kasbiy faoliyati uning ijtimoiy diskursdagi ishtirokini hamda nutqiy strategiyalarini belgilovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Har bir kasb sohasi o'ziga xos terminologik tizim, nutqiy etika va kommunikativ qoliplarga ega bo'lib, bu holat diskursning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xususan, davlat xizmatchilari va ma'muriy boshqaruv xodimlarining diskursi rasmiy-idoraviy uslubga asoslanadi. Ushbu sohada nutqda "ijro intizomi", "reglament", "ko'rsatkichlar (KPI)", "monitoring", "yo'l xarita", "huquqiy asos" kabi professional leksik birliklar faol qo'llaniladi. Natijada mazkur diskurs shaxsiy subyektiv fikrdan ko'ra, davlat va jamiyat manfaatlarini ifodalovchi institutsional nutq xarakterini kasb etadi.

Ta’lim va ilmiy faoliyat diskursi pedagog va ilmiy jamoa vakillarining muloqotida shakllanib, unda tushuntirish, dalillash hamda ilmiy asoslash jarayonlari yetakchi o‘rin tutadi. Ushbu diskursda “metodologiya”, “konseptual yondashuv”, “didaktik tamoyil” kabi ilmiy terminologik birliklar faol qo‘llaniladi.

Mazkur diskurs subyektlari o‘rtasidagi muloqot asosan ma’rifiy, tahliliy va tarbiyaviy yo‘nalishga ega bo‘lib, bilim uzatish va ilmiy fikrni asoslashga xizmat qiladi.

Tibbiyot xodimlari diskursi shifokorlar nutqida professional jargon birliklari hamda lotincha terminlarning faol qo‘llanilishi bilan xarakterlanadi. Ushbu diskursda bemor bilan muloqot jarayonida “psixologik adaptatsiya” tamoyili ustuvor bo‘lsa, hamkasblar o‘rtasidagi kommunikatsiyada esa maxsus tibbiy terminologiya yetakchi o‘rin egallaydi.

Mazkur holat ijtimoiy diskursning sotsiolingvistik jihatdan moslashuvchan ekanligini, ya’ni kommunikativ vaziyat va adresatga qarab nutqiy birliklarning o‘zgaruvchan xususiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotchi G.Iskandarovaning fikricha, professional diskurs nafaqat axborot almashishga, balki shaxsning muayyan kasbiy hamjamiyatga mansubligini tasdiqlashga (identifikatsiya) xizmat qiladi[1]. Kasbiy diskursning shakllanishida sotsial status (rahbar va xodim munosabati) hamda korporativ madaniyat normalari hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Bu esa ijtimoiy muloqotning kasbiy kompetensiya bilan uzviy bog‘liqligini isbotlaydi.

Kasbiy diskursning nutqiy voqelanishiga doir amaliy misollar:

Davlat xizmatchisi diskursi (rasmiy-idoraviy uslub):

Nutqiy namuna: “Mazkur murojaat yuzasidan tegishli chora-tadbirlar rejasi tasdiqlanib, ijro intizomi nazoratga olindi hamda belgilangan muddatda hisobot taqdim etilishi ta’minlanadi”.

Tahlil: Ushbu nutqiy namuna rasmiy-idoraviy diskursga xos bo‘lib, unda shaxsiy emotsional munosabatlar emas, balki institutsional va huquqiy mazmun ustuvorlik qiladi. “Tasdiqlandi”, “nazoratga olindi”, “ta’minlanadi” kabi barqaror rasmiy-fe’l shakllar davlat boshqaruvidagi ijro intizomi va iyerarxik tartibni ifodalaydi. Natijada mazkur diskursda individual subyekt emas, balki tizimning funksional mexanizmi yetakchi o‘ringa chiqadi.

Pedagogik diskurs (ma’rifiy-tarbiyaviy uslub):

Nutqiy namuna: “Barakalla, mavzuni to‘g‘ri tahlil qildingiz. Biroq metodologik yondashuvda tushunchalarni tizimlashtirishga biroz e’tiborliroq bo‘lishingizni so‘rardim”.

Tahlil: Ushbu nutqiy namuna pedagogik diskursga xos bo‘lib, unda rag‘batlantirish (“barakalla”) va yo‘naltiruvchi nutqiy aktlar (“so‘rardim”) birgalikda qo‘llanilgan. Muloqotda “metodologik yondashuv”, “tizimlashtirish” kabi ilmiy terminlar ishlatilishi pedagog nutqining kasbiy-ilmiy xususiyatini belgilaydi. Natijada ushbu diskurs bir vaqtning o‘zida ham motivatsion, ham didaktik vazifani bajaradi.

Tibbiyot xodimilari diskursi (maxsus-diagnostik):

Nutqiy namuna: “Bemorning analizi tahlil qilinganda, surunkali patologiya belgilari aniqlandi. Reabilitatsiya jarayonini dinamik kuzatuvda davom ettirish zarur”. Mazkur nutqiy namuna tibbiyot diskursining maxsus-diagnostik ko‘rinishini ifodalaydi. Unda “analiz”, “patologiya”, “dinamik kuzatuv” kabi maxsus tibbiy terminlar faol qo‘llanilib, nutqning yuqori darajadagi professional xarakterini belgilaydi.

Bunday diskursda axborotning aniqligi va ilmiy asoslanganligi ustuvor bo‘lib, u asosan mutaxassislar doirasi uchun mo‘ljallangan yopiq kommunikativ tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli mazkur nutq bemor uchun qisman tushunarsiz bo‘lishi mumkin, biroq tibbiyot xodimlari o‘rtasida aniq diagnostik axborot almashinuvini ta’minlaydi.

[1] Usmanova Sh., Bekmuhammedova N., Iskandarova G. Sotsiolingvistika. – Toshkent: Universitet, 2015. – B. 84.

Ushbu misollar shuni isbotlaydiki, kasbiy omil lisoniy shaxsning so‘z boyligini (leksikasini) va gap qurish uslubini (sintaksisini) muayyan ijtimoiy qolipga soladi. Bu esa ijtimoiy diskursning “sohaviy chegaralari” mavjudligini anglatadi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy diskursda jins, yosh va kasb omillari o‘zaro uyg‘unlikda harakat qilib, muloqotning sotsial kontekstini yaratadi. Ushbu omillarni hisobga olmasdan turib, ijtimoiy muloqotning nafaqat lisoniy, balki pragmatik mohiyatini ham to‘liq ochib berish imkonsizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Usmanova Sh, Bekmuhammedova N, Iskandarova G. Sotsiolingvistika. – Toshkent. 2015.
2. R.Rasulov. Umumiy tilshunoslik. – Toshkent. 2010.
3. www.ziyouz.uz – Elektron kutubxona portali. www.academia.edu – Xalqaro ilmiy tadqiqotlar platformasi.
4. Raupova L. Dialogik diskursning sotsiopragmatik talqini. – Toshkent, 2018.
5. Lafasov O’. Dialogik nutqda subyektiv modallikning ifodalanishi: Filol.fanlari nomzodi … diss. Toshkent, 1996.
6. Mo’minov S. O’zbek muloqot xulqining sotsiolingvistik xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 2000
7. Van Dijk Teun A. Discourse as Structure and Process. – London: Sage Publications, 1997.